

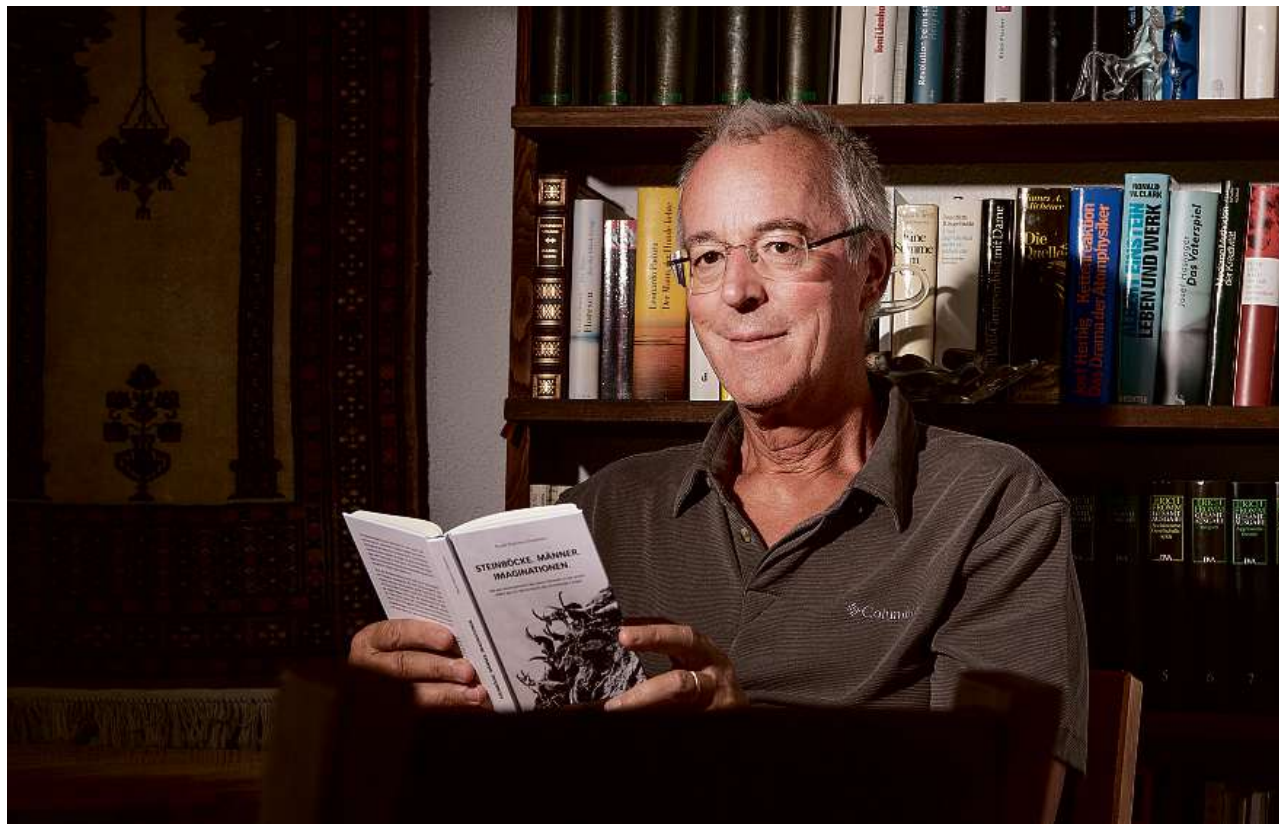
Il capricorn fascinescha

Ina nova publicaziun da Ruedi Haltiner-Glasstetter

DA MARTIN CABALZAR/FMR

■ **Il capricorn ni il stambutg, il retg dallas Alps, na fascinescha betg mo chatschaders ed amatars da la fauna, el è er object d'identificaziun per il Grischun e sco «Gian e Giachen» schizunt daventà figura da cult en il marketing turistic.** En sia nova publicaziun «Steinböcke. Männer. Imaginationen» ha Ruedi Haltiner-Glasstetter empruvà da fastisar ils motivs da questa fascinaziun. A la presentaziun che ha gi lieu stersas saira a Cuira han er l'antierur director dal Museum da la natira Jürg Paul Müller ed il professor ed istoricher da cultura Bernhard Schär cooperau. La vernissascha è vegnida embellida musicalmain da la gruppa da corns da chatscha Rätia.

En sia publicaziun è Haltiner bain er s'occupà da l'istorgia da la recolonisaziun dal capricorn en Svizra ed en il Grischun che saja per gronda part er bain enconuscenta. Ses accent principal ha il pedagog curativ pensiunà mess sin la perscrutaziun scientifica da la relaziun tranter capricorn ed uman. Quai saja era quai che distingua la lavur da perscrutaziun da l'autur, conferma er ses professor Bernhard Schär. Haltiner ha er intercürri cunzunt la rolla dals iniziants e promoturs da la recolonisaziun sco il medi Georg Albert Girtanner (1839–1907), il hotelier e chatschader Robert Mader (1847–1936), il perscrutader Emil Bächler (1868–1950) ed il guardiaselvaschina Andreas Rauch (1874–1936) da Puntraschigna. Era sche la derivanza, la socialisaziun e la professiun dals protagonistis è differenta, lur engaschament passiunà per la selvaschina insumma e cunzunt per il capricorn stà paregliabel. Entant ch'ils citadins urbans Girtanner, Bächler e Mader, che fuvan er engaschads en il parc d'animals Peter e Paul a S. Gagl, observan il capricorn or d'ina optica plitost scientifica, fa il guardiasel-

L'autur Ruedi Haltiner è s'occupà cunzunt da la relaziun persunala tranter il capricorn e l'uman e da la fascinaziun prest mitica per questa selvaschina.

FOTO PHILIPP BAER

vaschina quai or da l'optica d'ina ferma relaziun persunala, gea prest famigliara. Dad Andreas Rauch datti en l'Archiv cultural a Samedan differents rapports e statisticas d'observaziun e cunzunt er in tractat da 150 paginas davart la recolonisaziun dal capricorn en il Grischun.

Reintroducziun aventurusa, dentant gartegiada

La reintroducziun dal capricorn vegn considerata generalmain sco l'experiment il pli gartegià cun selvaschinas. Malgrà ch'il capricorn era protegi, è el vegnì extirpà en l'emprima mesadad dal 17avel tschientaner. La chatscha e l'expansiun dal uman cun ses animals da niz, las midadas dal clima, la chatscha da

trofeas, dentant er las forzas curativas attribuidas a differents organs dal capricorn hajan la finala effectuà ch'il capricorn saja vegnì extirpà en l'entir territori da las Alps. Sulet en la Val d'Aosta devi a l'entschatta dal 19avel tschientaner anc ina suletta colonia da radund 100 capricorns en possess exclusiv dal retg Victor Emanuel II che ha snegà strictament d'externar ses capricorns. Sut cundiziuns dretg aventurusas èsi la finala tuttina reussì 1906 al parc da selvaschinas da Peter e Paul a S. Gagl – che gioga la rolla centrala da reintroducziun – d'acquistar d'in fraudulader e cunterbandist da la Val d'Aosta duas chauras ed in buc capricorn. Sut medemas cundiziuns clandestinas èsi reussì d'acquistar fin

1933 ulteriurs 56 capricorns giuvens or da quest revier. Da la tratga da capricorns en il parc da S. Gagl èn ils emprims tschintg capricorns da razza vegnids laschads libers 1911 en la Val d'Aviez (Weisstannental SG), 1915 suondan set ulteriurs animals al Piz Ela sur Bravuogn. Ulteriuras recolonisaziuns èn succedidas là 1916 e 1926 cun sis ulteriurs animals. Quest experiment ha apparentamain dentant fatg naufragi. Dapli success ha ins dentant già al Piz Terza en il Parc naziunal, nua ch'ins ha mess ora ils emprims capricorns l'onn 1920. Già 1934 han ins dumbrà en quest intschesch 45 animals che èn allura sa derasads plausieu sur l'entir chantun Grischun tgi dumbrava già 1950 tranter 680 ed

880 capricorns. Lur dumber è creschì rapidamain uschea ch'ins ha stuì cumenzar 1977 a regular ils effectivs. Tenor Jürg Paul Müller datti oz en l'intschess da las Alps radund 50 000 capricorns, da quels radund 20 000 en Svizra.

Tranter extirpaziun ed admiraziun

Sco quai che l'autur Ruedi Haltiner accentuescha, è l'istorgia dal capricorn en Grischun dretg ambivalenta, caracterisada d'extirpaziun e reintroducziun, regl da preda e trofeas e protecziun. «En pled e maletg vegn attribui al capricorn las suandantas qualitads: viril, agressiv, gagliard, cumpurtament individualistic e suveran», constatescha Haltiner. Ella litteratura vegnia il capricorn dentant considerà unicamain sco object e betg sco subject ed actur. Haltiner metta la reintroducziun dal capricorn en in context pli vast, interpretond quella sco cunterreacziun a l'industrialisaziun ed urbanisaziun. Il project da reintroducziun na saja betg vegnì sustegnì primarmain da la populaziun indigena, mabain cunzunt d'ina tschercha elita e scenziats d'ordvart, constatescha Haltiner.

Questa percepciun para dentant dad esser sa midada radicalmain en il decurs dals ultims decennis. «Oz è il capricorn daventà ina figura d'identificaziun per l'entir Grischun ed ils dus capricorns 'Gian e Giachen' han acquistà status da cult en il marketing turistic», di Haltiner. Betg mo perquai ch'els èn capricorns, mabain perquai ch'els reflecteschan valurs grischunas sco «verdaivel, pacific e suveran». Cun il capricorn vegnan associads qualitads sco franc, svelto, lingier, superbi, zai, resistant, fidà ed endinà. Qualitads ch'ins attribuescha magari als muntagnards. Se non è vero, è ben trovato!

Ruedi Haltiner-Glasstetter: «Steinböcke. Männer. Imaginationen». Somedia, 152 paginas, 25 francs.